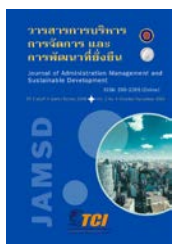

	ISSN: 2985-2366 (Online) วารสารการบริหาร การจัดการ และการพัฒนาที่ยั่งยืน Journal of Administration Management and Sustainable Development Homepage: https://so15.tci-thaijo.org/index.php/jamsd E-mail: jamsdonline@gmail.com	
---	--	---

การจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านย็อลาเป

ตำบลสุวารี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

Community-based flood management: A case study of Yuelapae Village,
Suwaree Subdistrict, Rueso District, Narathiwat Province

นาซีเร๊ะ มะตูเ๊ะ¹, จัสมินทร์ สนิ², นอร์อาติระห์ สาและ³, ซัลวา จูมะ⁴, พรทิพย์ มานพคำ⁵, พชนี ตูเล๊ะ^{6*}
Naseeroh Maduereh¹, Jasmin Sani², Noartirah Saleah³, Salwa Chuma⁴, Phornthip Manopkham⁵, Patchanee Tuleh^{6*}

^{1,2,3,4,5,6}หลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยนราธิวาสราชนครินทร์

^{1,2,3,4,5,6}Bachelor of Public Administration Program in Public Administration, Princess of Naradhiwas University

Corresponding author's e-mail: patchaneetuleh@gmail.com^{6}

Received: July 28, 2025

Revised: July 22, 2025

Accepted: July 30, 2025

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอุทกภัยที่มีต่อชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านย็อลาเป ตำบลสุวารี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส 2. ศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนหมู่บ้านย็อลาเป ตำบลสุวารี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ประกอบด้วย ตัวแทนภาครัฐ จำนวน 5 คน คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกในการเก็บรวบรวมข้อมูล และผู้ได้รับผลกระทบจากอุทกภัยจำนวน 25 คน คัดเลือกโดยวิธีการสุ่มแบบก้อนหิมะ ใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างในการเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผลการศึกษาพบว่า อุทกภัยในชุมชนเกิดจากทั้งปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น ฝนตกหนัก น้ำป่าไหลหลาก น้ำล้นตลิ่ง และปัจจัยจากมนุษย์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่าและสิ่งปลูกสร้างที่ขวางทางน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความรุนแรงของอุทกภัยเพิ่มขึ้น โดยความเสียหายครอบคลุมทั้งด้านสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิตของประชาชน อาทิ โรคระบาด บ้านเรือนได้รับความเสียหาย การคมนาคมถูกตัดขาด และผลผลิตทางเกษตรเสียหายอย่างหนัก ในด้านแนวทางการจัดการ พบว่า ชุมชนและหน่วยงานมีการดำเนินการทั้งในระยะก่อน ระหว่าง และหลังเกิดภัยพิบัติ เช่น การเตรียมอุปกรณ์และกำลังคน การเฝ้าระวังสถานการณ์ และการฟื้นฟูหลังน้ำลด ขณะเดียวกันประชาชนมีบทบาทสำคัญในการช่วยเหลือตนเองและร่วมมือกันภายในชุมชน โดยอาศัยเครือข่ายท้องถิ่นและการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จาก

การวิจัย คือ ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองในการจัดการอุทกภัยได้อย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในภาวะที่ขาดการสนับสนุนจากภายนอก และการจัดการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยลดความเสี่ยงและฟื้นฟูชุมชนได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การจัดการอุทกภัย, ชุมชนเป็นฐาน, การมีส่วนร่วมของชุมชน

Abstract

This research aimed to 1. study the problems and impacts of floods on the community, with a case study of Yue La Pae Village, Suwari Subdistrict, Ruesoh District, Narathiwat Province, and 2. examine flood management approaches through community participation in Yue La Pae Village, Suwari Subdistrict, Ruesoh District, Narathiwat Province. The study employed qualitative research methods. The sample group of 30 consisted of 5 government representatives selected by purposive sampling and in-depth interviews for data collection, and 25 flood-affected people selected by snowball sampling and semi-structured interviews for data collection. The researcher chose content analysis in qualitative data analysis. The study found that floods in the community resulted from both natural factors such as heavy rainfall, flash floods, and riverbank overflow, as well as human factors including deforestation and structures obstructing waterways, which intensified flood severity. The damage encompassed health, infrastructure, economic, and quality of life aspects, including disease outbreaks, damaged homes, disrupted transportation, and severe agricultural crop losses. Regarding management approaches, the community and agencies implemented measures during pre-disaster, during-disaster, and post-disaster phases, such as preparing equipment and personnel, monitoring situations, and conducting recovery after floodwaters receded. Meanwhile, residents played crucial roles in self-help and cooperation within the community, relying on local networks and utilizing local resources. The new knowledge gained from this research is that communities can effectively manage floods through self-reliance, even when lacking external support, and that participatory management helps reduce risks and enables sustainable community recovery.

Keywords: flood management, community-based approach, community participation

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยประสบปัญหาอุทกภัยอย่างรุนแรงในช่วงปลายเดือนสิงหาคมถึงต้นเดือนกันยายน พ.ศ. 2567 ซึ่งส่งผลกระทบต่อในวงกว้างครอบคลุมหลายจังหวัด ทั้งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้ โดยขอบเขตของผลกระทบขยายจากระดับหมู่บ้านไปจนถึงระดับจังหวัด ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนจำนวนมาก ความรุนแรงของผลกระทบมีความแตกต่างกันไปตามภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่ โดยบางจังหวัดได้รับความเสียหายอย่างหนัก ขณะที่บางพื้นที่เริ่มเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟู ทั้งนี้ การประเมินผลกระทบทางเศรษฐกิจชี้ให้เห็นว่า ภาคการเกษตรได้รับความเสียหายมากที่สุด รองลงมาคือภาคบริการและภาคอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเปราะบางของโครงสร้างเศรษฐกิจในพื้นที่เสี่ยงภัย (วีรวัฒน์ พิลากุล, 2567)

ลักษณะของอุทกภัยที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมีหลายรูปแบบ โดยจำแนกออกได้เป็น 2 ลักษณะหลัก ได้แก่ น้ำป่าไหลหลาก หรือน้ำท่วมฉับพลัน ซึ่งมักเกิดขึ้นในพื้นที่ราบลุ่มใกล้เชิงเขา จากฝนที่ตกหนักติดต่อกันเป็นเวลานาน ทำให้น้ำจากพื้นที่สูง ไหลลงมาอย่างรวดเร็ว และก่อให้เกิดความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินอย่างรุนแรง และน้ำท่วมหรือน้ำท่วมขัง ซึ่งเกิดจาก ปริมาณน้ำสะสมที่ระบายไม่ทัน ทั้งจากฝนตกหนักที่ไหลบ่าลงสู่แม่น้ำหรือลำน้ำหลัก จนทำให้เกิดภาวะน้ำล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่ อยู่อาศัย การเกษตร ถนน และสะพาน โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีปัญหาระบบระบายน้ำไม่เพียงพอ หรือมีสิ่งก่อสร้างกีดขวาง การไหลของน้ำ รวมถึงผลกระทบจากน้ำทะเลหนุนในพื้นที่ใกล้ชายฝั่ง ซึ่งระดับความรุนแรงของอุทกภัยจะขึ้นอยู่กับระยะเวลา และระดับความสูงของน้ำที่ท่วมขัง (อารีรัตน์ เรือนทอง, 2566) ในปีเดียวกัน จังหวัดนราธิวาสได้รับผลกระทบจากอุทกภัย อย่างหนัก โดยอำเภอหรือเสาะ ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ตอนในของจังหวัด เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ประสบภัยโดยตรง หมู่บ้านยือลาแป ตำบลสุวารี เป็นหนึ่งในพื้นที่ที่ตั้งอยู่เชิงภูเขา (เทือกเขายือลาแป) มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มสลับกับภูเขาสูง ทำให้เสี่ยง ต่อการเกิดน้ำท่วมซ้ำซากในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะเมื่อมีฝนตกหนักต่อเนื่องจากอิทธิพลของมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้ แม่น้ำสำคัญในพื้นที่ เช่น แม่น้ำโก-ลก มีระดับน้ำเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วจนเอ่อล้นตลิ่งเข้าท่วมพื้นที่ราบลุ่ม ระบบระบายน้ำที่มีอยู่ ไม่สามารถระบายน้ำได้ทัน ทำให้น้ำขังเป็นเวลานาน ยิ่งไปกว่านั้น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในระดับโลกยังส่งผลให้ เกิดอุทกภัยบ่อยครั้งขึ้นและรุนแรงมากขึ้น (BBC News ไทย, 2566)

จากสถานการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาปัญหาอุทกภัยในเชิงลึก โดยเฉพาะในระดับชุมชน เพื่อหาแนวทางการจัดการที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาการจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชน เป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านยือลาแป ตำบลสุวารี อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหา และผลกระทบของอุทกภัยที่มีต่อชุมชน และหาแนวทางการจัดการอุทกภัยโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนในพื้นที่ดังกล่าว ซึ่งผลการวิจัยนี้จะเป็นข้อมูลประกอบการวางแผนเชิงนโยบาย และแนวทางปฏิบัติสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการบริหารจัดการ ภัยพิบัติให้มีประสิทธิภาพ และยั่งยืนมากยิ่งขึ้นในอนาคต

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอุทกภัยที่มีต่อชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านยือลาแป ตำบลสุวารี อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส
2. เพื่อศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่บ้านยือลาแป ตำบลสุวารี อำเภอหรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส

การทบทวนวรรณกรรม

อุทกภัยเป็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติที่เกิดขึ้นจากการสะสมของน้ำในปริมาณมากในพื้นที่หนึ่ง จนเกินขีดความสามารถ ในการระบาย ส่งผลให้เกิดความเสียหายทั้งต่อชีวิต ทรัพย์สิน และสิ่งแวดล้อม โดยลักษณะของอุทกภัยสามารถจำแนกได้ หลายหลายรูปแบบ ขึ้นอยู่กับลักษณะภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่นั้น ๆ กรมอุตุนิยมวิทยา (ม.ป.ป.) ได้อธิบายถึง ลักษณะของอุทกภัยไว้ว่า หนึ่งในประเภทที่พบได้บ่อย คือ น้ำป่าไหลหลากหรือน้ำท่วมฉับพลัน ซึ่งเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในพื้นที่ ที่มีฝนตกหนัก โดยเฉพาะบริเวณที่มีความลาดชันสูง เช่น เชิงเขา หรือที่ราบระหว่างหุบเขา ส่วนอีกประเภทหนึ่ง คือ น้ำท่วม หรือน้ำท่วมขัง ซึ่งเกิดจากการที่ฝนตกหนักต่อเนื่องเป็นเวลานาน จนน้ำระบายไม่ทัน โดยเฉพาะในเขตเมืองที่มีระบบระบายน้ำไม่ดี หรือมีสิ่งก่อสร้างกีดขวางทางน้ำ อีกทั้งยังอาจได้รับผลกระทบจากน้ำทะเลหนุนสูงในพื้นที่ใกล้ชายฝั่งทะเล นอกจากนี้ ยังมีกรณี น้ำล้นตลิ่งที่มักพบในบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ ซึ่งเป็นผลจากปริมาณน้ำฝนที่มากเกินไปจนแม่น้ำจะรับไว้ได้ ทำให้น้ำล้นเข้าท่วมพื้นที่ เกษตรกรรมและชุมชนใกล้เคียง

สำหรับสาเหตุของอุทกภัยนั้นสามารถแบ่งได้เป็นสองกลุ่มหลัก ได้แก่ ปัจจัยทางธรรมชาติและการกระทำของมนุษย์ โดยสำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนครพนม (2566) ได้ระบุว่า ฝนตกหนักจากอิทธิพลของพายุหมุนเขตร้อน หรือความกดอากาศต่ำที่พัดผ่าน ทำให้ฝนตกต่อเนื่องเป็นบริเวณกว้าง ส่งผลให้ดินและลำน้ำธรรมชาติไม่สามารถรองรับน้ำจำนวนมากได้ทัน นอกจากนี้ หากฝนตกบริเวณเขายี่งทำให้มีปริมาณน้ำสะสมมาก และไหลลงสู่ที่ราบอย่างรวดเร็ว อีกทั้งน้ำทะเลหนุนสูงก็เป็นอีกปัจจัยที่ทำให้ระดับน้ำในแม่น้ำเพิ่มขึ้น จนเกิดสภาพน้ำล้นและท่วมพื้นที่ริมฝั่งได้ สำหรับสาเหตุที่เกิดจากมนุษย์นั้น ส่วนใหญ่มาจากการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งส่งผลให้ดินไม่สามารถดูดซับน้ำได้ เมื่อฝนตกหนัก น้ำจึงไหลหลากลงสู่พื้นที่ต่ำได้อย่างรวดเร็วและรุนแรง

ผลกระทบของอุทกภัยนั้นมีความรุนแรงหลากหลายด้าน ซึ่งธราธิป ระวังสุข (2557) ชี้ให้เห็นว่า น้ำท่วมอาคาร บ้านเรือนและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเสียหายทางเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะสิ่งปลูกสร้างที่ไม่แข็งแรง อาจถูกกระแสน้ำพัดพังทลายลงได้ อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการเสียชีวิตของคนและสัตว์จากการจมน้ำ สำหรับด้านคมนาคม อุทกภัยอาจทำให้เส้นทางขาดสะดุด ถนนหรือสะพานพังเสียหาย ส่งผลต่อการขนส่งสินค้าและความสะดวกในการเดินทาง ระบบสาธารณูปโภคก็ได้รับผลกระทบไม่น้อย เช่น ไฟฟ้าดับหรือสัญญาณโทรศัพท์ขัดข้อง ด้านเกษตรกรรม พืชผลที่กำลังเติบโตในพื้นที่ต่ำ อาจถูกน้ำท่วมตายได้ เช่นเดียวกับสัตว์เลี้ยงและผลผลิตทางการเกษตรที่เตรียมไว้เพื่อบริโภคหรือจำหน่าย นอกจากนี้ ยังมีผลกระทบทางอ้อม เช่น การแพร่ระบาดของโรค สุขภาพจิตที่ถดถอย และความไม่ปลอดภัยในชีวิตประจำวัน

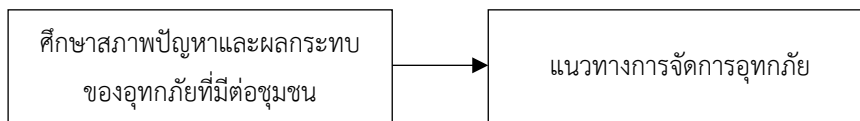
สร้อยสุตา เกสรทอง (2567) ได้เสนอแนวทางในการจัดการกับภัยพิบัติด้านอุทกภัย แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ ระยะระหว่างเกิดภัยพิบัติ และระยะหลังเกิดภัยพิบัติ ในระยะก่อนเกิดภัยพิบัติ คือ การเตรียมความพร้อมทั้งในระดับหน่วยงานและประชาชน โดยเน้นการบริหารจัดการน้ำให้มีประสิทธิภาพ การพัฒนาระบบเตือนภัยที่รวดเร็ว และการวางแผนการระบายน้ำจากจังหวัดหนึ่งไปยังอีกจังหวัดหนึ่งอย่างเป็นระบบ ในระยะที่เกิดภัยพิบัติ หากมีการวางแผนรับมืออย่างดี ทุกหน่วยงานจะสามารถดำเนินงานตามบทบาทของตนได้ทันที ขณะที่ประชาชนก็สามารถดูแลตนเองในช่วงเวลาเริ่มต้นได้โดยไม่ต้องรอความช่วยเหลือจากภายนอกตลอดเวลา ส่วนระยะหลังเกิดภัยพิบัติ คือ ช่วงของการฟื้นฟูเยียวยาทั้งในแง่ของที่อยู่อาศัย พื้นที่เกษตรกรรม และสุขภาพกายใจของผู้ประสบภัย ที่สำคัญคือ การทบทวนบทเรียนจากภัยที่เกิดขึ้น เพื่อเตรียมความพร้อมให้ดียิ่งขึ้นในอนาคต

นอกจากการจัดการโดยภาครัฐแล้ว แนวคิดการจัดการภัยพิบัติโดยใช้ชุมชนเป็นฐานเป็นอีกหนึ่งแนวทางที่มีความสำคัญ เพ็ญประภา ภัทรานุกรม และคณะ (2558) ได้นำเสนอแนวคิดนี้ โดยให้ความสำคัญกับการลดความเสี่ยงจากภัยพิบัติทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ประชาชนควรได้รับข้อมูลเกี่ยวกับความเสี่ยงที่ตนเองเผชิญ รวมถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อลดความเสี่ยงนั้น การสร้างความรู้ความเข้าใจผ่านการเรียนการสอน หรือสื่อมวลชนจะช่วยเสริมสร้างความตระหนักในระดับชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังควรลดปัจจัยเสี่ยง เช่น การย้ายที่อยู่อาศัยจากพื้นที่เสี่ยงภัย และการออกแบบสิ่งก่อสร้างให้ทนต่อภัยพิบัติ อีกทั้งควรมีการเตรียมพร้อมและฝึกซ้อมรับมือภัยในทุกระดับอย่างสม่ำเสมอ

โดยสรุปแล้ว อุทกภัยเป็นภัยธรรมชาติที่มีผลกระทบอย่างกว้างขวางทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม การรับมือกับอุทกภัยจึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชน โดยการวางแผน การเตรียมความพร้อม และการฟื้นฟูหลังภัยพิบัติ ควบคู่กับการส่งเสริมบทบาทของชุมชนในการจัดการภัยพิบัติอย่างยั่งยืน

กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาข้อมูล ได้แก่ 1) การศึกษาข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งคำถามในการสัมภาษณ์เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อให้ทราบถึงสภาพปัญหา ผลกระทบ และแนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่บ้านยี่ลาแป และ 2) การศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ เป็นข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับสภาพปัญหา ผลกระทบ และแนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน มาเสริมประเด็นการศึกษาเพื่อความครบถ้วนและสมบูรณ์ในการศึกษา มีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ตัวแทนจากภาครัฐ และผู้ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย กลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก คือ ตัวแทนจากภาครัฐ ได้แก่ ปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล 1 คน นักวิเคราะห์นโยบายและแผนปฏิบัติการ 1 คน และผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 3 คน โดยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง และคัดเลือกโดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบก้อนหิมะ (snowball sampling) ด้วยเทคนิคการสุ่มตัวอย่างแบบอ้างอิงลูกโซ่ (chain-referral) แบบไม่อาศัยความน่าจะเป็น คัดเลือกจากประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากอุทกภัย จำนวน 25 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 30 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ซึ่งเป็นการสัมภาษณ์ตัวแทนภาครัฐ และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับตัวแทนประชาชนหมู่บ้านยี่ลาแป ตำบลสุวารี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส โดยคำถามประกอบการสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ 1) ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้สัมภาษณ์ 2) การจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านยี่ลาแป ตำบลสุวารี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส และ 3) ข้อเสนอแนะ

การตรวจสอบเครื่องมือวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบความเที่ยงตรงด้านเนื้อหา ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ส่งให้ผู้ทรงคุณวุฒิจำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ครบคลุมด้านเนื้อหา โดยผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบแก้ไขให้ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความสอดคล้องด้านเนื้อหาให้มากยิ่งขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การสัมภาษณ์เชิงลึก โดยการศึกษาข้อมูลรายละเอียดเป็นรายบุคคล และผู้วิจัยมีการลงพื้นที่ทำการสัมภาษณ์ในประเด็นตามแบบสัมภาษณ์ที่กำหนด ซึ่งประเด็นคำถามจะครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของวิจัยทั้งหมด ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกใช้เวลาประมาณครั้งละ 45 นาที และการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างใช้เวลาประมาณครั้งละ 20 นาที และบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ โดยนำข้อมูลจากการสัมภาษณ์มาถอดเทป เพื่อให้ได้ข้อมูลและนำไปวิเคราะห์ข้อมูลต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (content analysis) เป็นการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยผู้วิจัยเริ่มต้นจากการแยกประเด็นและเรียบเรียงข้อมูลจากการสัมภาษณ์ตามคำถามที่ได้ตั้งไว้ จากนั้นเปรียบเทียบข้อมูลที่ได้จากผู้สัมภาษณ์เพื่อหาความเหมือนหรือแตกต่าง ก่อนนำไปเปรียบเทียบกับข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิด ทฤษฎี และผลงานวิจัยที่มีความสัมพันธ์ เพื่อหาความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกัน เมื่อได้ข้อมูลที่ครบถ้วนแล้ว จึงนำมาวิเคราะห์ร่วมกัน

เพื่อสรุปผลการวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการจัดการและแก้ไขปัญหาการอุทกภัยโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านยี่ลาแป ตำบลสุวารี จังหวัดนราธิวาส

ผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง การจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านยี่ลาแป ตำบลสุวารี อำเภอเรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส สามารถสรุปผลได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัญหาและผลกระทบของอุทกภัยที่มีต่อชุมชน กรณีศึกษาหมู่บ้านยี่ลาแป

1.1 ด้านสภาพปัญหาการเกิดอุทกภัย จากการสัมภาษณ์หน่วยงาน พบว่า อุทกภัยเกิดจากทั้งปัจจัยทางธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ โดยปัจจัยทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ สภาพอากาศแปรปรวน ฝนตกหนักต่อเนื่อง ทำให้เกิดน้ำป่าไหลหลากและน้ำล้นตลิ่ง ส่วนปัจจัยจากมนุษย์ เช่น การตัดไม้ทำลายป่าทำให้ไม่มีสิ่งกักเก็บน้ำตามธรรมชาติ และการก่อสร้างขวางทางน้ำ ส่งผลให้น้ำท่วมขยายวงกว้างขึ้น ความรุนแรงของอุทกภัยแบ่งเป็นน้ำท่วมฉับพลันที่สร้างความเสียหายรุนแรง น้ำล้นตลิ่งที่แม้มีการระบายน้ำแต่ยังเกิดผลกระทบ และน้ำท่วมขังที่แตกต่างกันไปตามพื้นที่ ในมุมมองของหน่วยงานที่สัมภาษณ์ พบว่า การกระทำของมนุษย์ โดยเฉพาะการตัดไม้ทำลายป่า เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้ธรรมชาติแปรปรวน ขณะที่ A1 (นามสมมุติ) ให้ความเห็นว่า ปัจจัยทางธรรมชาติส่งผลมากกว่า เพราะเป็นกระบวนการที่มนุษย์ควบคุมไม่ได้ เช่น สภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงกะทันหัน ทำให้เกิดฝนตกหนักโดยไม่มีสัญญาณเตือน ส่งผลให้การรับมือทำได้ยากและเกิดความเสียหายรุนแรงต่อบ้านเรือน และโครงสร้างพื้นฐาน และจากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่า สภาพปัญหาของอุทกภัยสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยทางธรรมชาติ และการกระทำของมนุษย์ โดยปัจจัยทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ ฝนตกหนักต่อเนื่อง น้ำป่าไหลหลาก และน้ำล้นตลิ่ง เช่น A1 (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลว่าพื้นที่หมู่บ้านยี่ลาแปตั้งอยู่บริเวณภูเขา ทำให้น้ำป่าไหลลงมาอย่างรวดเร็วพัดเอาดินโคลนลงมาด้วย ขณะที่ A2 (นามสมมุติ) ระบุว่า ฝนที่ตกหนักเป็นเวลานานทำให้น้ำในลำคลองล้นตลิ่งเข้าท่วมหมู่บ้าน ด้านการกระทำของมนุษย์ พบว่า การตัดไม้ทำลายป่าและการสร้างสิ่งปลูกสร้างขวางทางน้ำเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดน้ำท่วมหนักขึ้น เช่น A3 (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลว่าสิ่งปลูกสร้างที่ขวางทางน้ำทำให้น้ำไม่สามารถระบายได้ดีจึงเกิดน้ำท่วมในพื้นที่ที่ปกติอาจไม่เคยได้รับผลกระทบ ความรุนแรงของอุทกภัยส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ทำให้เกิดโรคระบาดจากน้ำท่วม พื้นที่เกษตรเสียหายหนัก ถนนถูกทำลาย และโคลนไหลเข้าท่วมบ้านเรือน สำหรับมุมมองเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่ออุทกภัย พบว่า ประชาชนมีความคิดเห็นแตกต่างกัน โดยบางส่วนเห็นว่าการเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติเป็นปัจจัยสำคัญ เนื่องจากเป็นสิ่งที่ไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้าได้ ขณะที่ A4 (นามสมมุติ) ให้ข้อมูลว่า การกระทำของมนุษย์มีผลมากกว่า เพราะการทำลายสภาพแวดล้อมเป็นปัจจัยที่ทำให้ความรุนแรงของอุทกภัยเพิ่มขึ้น

1.2 ด้านผลกระทบที่เกิดจากอุทกภัย จากการสัมภาษณ์หน่วยงาน พบว่า อุทกภัยส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวัน ในหลายด้าน โดยเฉพาะด้านสุขภาพที่ก่อให้เกิดโรคระบาด เช่น ไข้หวัด โรคมือ เท้า ปาก ไข้เลือดออก และอหิวาตกโรค อีกทั้งยังส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้ประสบภัย เนื่องจากความเครียดจากความเสียหายของบ้านเรือน ซึ่งต้องได้รับการซ่อมแซม เพื่อฟื้นฟูความเป็นอยู่ นอกจากนี้ ระบบสาธารณูปโภค เช่น ไฟฟ้าและน้ำประปา ไม่สามารถใช้งานได้ตามปกติ ด้านโครงสร้างพื้นฐานในพื้นที่เสี่ยงได้รับความเสียหายจากถนนขาด สะพานพัง และผนังกันน้ำพังทลาย ทำให้การคมนาคมและการจัดการน้ำเป็นไปอย่างยากลำบาก ขณะที่ด้านเศรษฐกิจ หมู่บ้านยี่ลาแป ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกทุเรียน ลองกอง และสวนยาง ได้รับผลกระทบอย่างหนัก เนื่องจากน้ำท่วมทำให้พื้นที่การเกษตรเสียหาย ส่งผลต่อรายได้หลักของเกษตรกร และเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม จากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่า อุทกภัยส่งผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของประชาชนอย่างรุนแรง โดยทำให้น้ำประปาสกปรกจนไม่สามารถใช้ได้ ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ ส่งผลให้ประชาชนไม่สามารถทำงานหรือดำเนินชีวิตตามปกติ บางคนต้องพึ่งพาสิ่งของที่มีอยู่ในบ้านเพื่อการดำรงชีพ และต้องเดินลุยน้ำเพื่อทำธุระที่จำเป็น ขณะที่

บางคนยังสามารถทำงานได้ นอกจากนี้ อุทกภัยยังส่งผลกระทบต่ออาคารบ้านเรือนและโครงสร้างพื้นฐาน บ้านบางหลังได้รับความเสียหาย เช่น หลังคาปลิว เครื่องใช้ไฟฟ้า ตู้เสื้อผ้า และที่นอนเสียหาย อีกทั้งถนนและสะพานในพื้นที่ถูกน้ำท่วมทำให้การเดินทางเป็นไปอย่างยากลำบากและอันตราย ด้านผลกระทบต่อเศรษฐกิจและคุณภาพชีวิต ประชาชนหลายคนไม่สามารถทำงานได้ตามปกติและต้องใช้จ่ายอย่างประหยัด ในขณะที่ภาคการเกษตรได้รับความเสียหายอย่างหนัก เกษตรกรขาดรายได้ในช่วงน้ำท่วม ส่งผลให้การดำรงชีวิตและการฟื้นฟูเศรษฐกิจในพื้นที่เป็นไปอย่างยากลำบาก

2. ผลการศึกษาแนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการศึกษาความร่วมมือของชุมชน หมู่บ้านยี่อแลแป ด้านการจัดการอุทกภัย โดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน จากการสัมภาษณ์หน่วยงาน พบว่า การจัดการอุทกภัยของหน่วยงานแบ่งออกเป็นสามช่วงหลัก ได้แก่ การเตรียมความพร้อมก่อนเกิดอุทกภัย โดยหน่วยงานได้เตรียมอุปกรณ์ที่จำเป็น เช่น เรือ เสื้อชูชีพ เชือก และเสื้อกันฝน พร้อมทั้งจัดเตรียมกำลังคนจากอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) และกรมป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย (ปภ.) จำนวน 50 คน ควบคู่กับการฝึกอบรมเจ้าหน้าที่เพื่อเพิ่มทักษะในการช่วยเหลือผู้ประสบภัยอย่างมีประสิทธิภาพและปลอดภัย เมื่อเกิดอุทกภัย หน่วยงานมีการจัดแบ่งหน้าที่ของชุดปฏิบัติการอย่างชัดเจนและเฝ้าระวังสถานการณ์ตลอด 24 ชั่วโมง เพื่อให้สามารถตอบสนองกรณีฉุกเฉินได้อย่างทันทั่วถึง และหลังจากอุทกภัยผ่านพ้นไป องค์การบริหารส่วนตำบลให้ความช่วยเหลือประชาชนโดยแจกถุงยังชีพแก่ครัวเรือนที่ได้รับผลกระทบ และเปิดให้ประชาชนที่บ้านเรือนได้รับความเสียหายติดต่อขอรับความช่วยเหลือเพิ่มเติมจากหน่วยงาน อีกทั้งยังส่งเสริมการจัดการภัยพิบัติโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน ผ่านการสร้างความตระหนักและให้ความรู้แก่ประชาชน พร้อมกระตุ้นการมีส่วนร่วมผ่านอาสาสมัครท้องถิ่นรักษ์โลก (อถล.) ในการปลูกต้นไม้ทดแทนเพื่อฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ที่ทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์แนวทางป้องกันภัยพิบัติ รวมถึงการจัดกลุ่มภายในชุมชนเพื่อเตรียมความพร้อมรับมือสถานการณ์ฉุกเฉิน ขณะเดียวกันชุมชนยังสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานท้องถิ่นและประชาชน โดยการฝึกอบรมร่วมกับภาครัฐ ทำให้ประชาชนเข้าใจในการรับมือภัยพิบัติสามารถช่วยเหลือตนเองได้ ลดการพึ่งพาหน่วยงานภายนอก และในด้านแนวทางการพัฒนาเพื่อรับมืออุทกภัย ชุมชนได้มีมติให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ห้ามตัดไม้ทำลายป่า และส่งเสริมการปลูกต้นไม้ทดแทน เพื่อช่วยลดผลกระทบจากอุทกภัยในระยะยาว และจากการสัมภาษณ์ประชาชน พบว่า การจัดการอุทกภัยประกอบด้วย การเตรียมความพร้อมทั้งก่อนเกิด ระหว่างเกิด และหลังเกิดภัย โดยก่อนเกิดอุทกภัย ประชาชนบางส่วนเตรียมตัวยกสิ่งของขึ้นที่สูงและชุดระบายน้ำเพื่อให้ น้ำไหลผ่านได้สะดวก แต่บางคนไม่สามารถเตรียมตัวได้ทัน เนื่องจากขาดข้อมูลล่วงหน้าและการเตรียมการที่ไม่เพียงพอ ขณะที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดประสิทธิภาพในการจัดการสถานการณ์ เมื่อเกิดอุทกภัย หน่วยงานเข้าช่วยเหลือประชาชนโดยอพยพผู้ประสบภัยออกจากพื้นที่เสี่ยง ขณะที่ประชาชนเฝ้าระวังน้ำ ชุดระบายน้ำเพิ่มเติม และเคลื่อนย้ายผู้ป่วยออกจากพื้นที่ หลังน้ำลด หน่วยงานแจกถุงยังชีพและรับแจ้งความเสียหาย เพื่อซ่อมแซมบ้านเรือน ขณะที่ประชาชนเริ่มทำความสะอาดและซ่อมแซมข้าวของเพื่อฟื้นฟูสภาพแวดล้อมในชุมชน ทั้งนี้พบว่า ชุมชนตระหนักรู้และเตรียมพร้อมจัดการอุทกภัยด้วยตนเองเนื่องจากขาดหน่วยงานให้ความรู้ โดย B1 (นามสมมุติ) ระบุว่า ประชาชนต้องช่วยเหลือกันเองในช่วงที่หน่วยงานภายนอกยังไม่สามารถเข้ามาช่วยเหลือได้ ขณะที่องค์กรในพื้นที่มีการเตรียมพร้อม โดยชุดระบายน้ำและสร้างผนังกั้นน้ำในพื้นที่เสี่ยง เมื่อเกิดอุทกภัย ประชาชนร่วมมือกันยกสิ่งของขึ้นที่สูง ชุดคุ้ยคลองเพื่อระบายน้ำ ใช้กระสอบทรายกั้นน้ำ และช่วยกันติดตามสถานการณ์เพื่อบรรเทาผลกระทบ B2 (นามสมมุติ) กล่าวถึงการประสานงานกับหน่วยงาน เพื่อแก้ปัญหา ขณะที่ B3 (นามสมมุติ) มองว่าการป้องกันอุทกภัยเป็นเรื่องยาก เนื่องจากน้ำป่าไหลหลากเป็นภัยธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ อย่างไรก็ตาม ประชาชนบางส่วนเห็นว่าการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เช่น การไม่ตัดไม้ทำลายป่า เป็นแนวทางที่ช่วยลดความเสี่ยงจากอุทกภัยในระยะยาว

การอภิปรายผล

ผลการวิจัยการจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐาน กรณีศึกษาหมู่บ้านยี่လာแป ตำบลสุวารี อำเภอรือเสาะ จังหวัดนราธิวาส ผู้วิจัยได้นำประเด็นมาอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ต่อไปนี้

1. สภาพปัญหาและผลกระทบของอุทกภัยที่มีต่อชุมชน หมู่บ้านยี่လာแป จากผลการศึกษาพบว่า อุทกภัยในพื้นที่เกิดจากปัจจัยสองกลุ่มหลัก คือ ปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ สำหรับปัจจัยทางธรรมชาติ ได้แก่ ฝนตกหนักต่อเนื่อง น้ำป่าไหลหลาก และระดับน้ำในลำคลองล้นตลิ่ง เป็นสาเหตุหลักที่ทำให้เกิดน้ำท่วมซ้ำซากในหมู่บ้าน โดยเฉพาะเมื่อหมู่บ้านตั้งอยู่ใกล้ภูเขา ทำให้น้ำไหลลงอย่างรวดเร็วพัดพาโคลนและตะกอนเข้าสู่ชุมชน คล้ายคลึงกับข้อมูลการศึกษาในประเทศไทยที่แสดงให้เห็นว่า น้ำท่วมเกิดขึ้นบ่อยครั้งมากขึ้นเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและการพัฒนาทางเศรษฐกิจและการเติบโตของประชากรอาจส่งผลต่อการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนและน้ำท่วม และคล้ายคลึงกับพื้นที่ชนบทในรัฐฮิซาร์ ประเทศอินเดีย ที่มีความถี่ของน้ำท่วมสูงจากการเอ่อล้นของแม่น้ำหลัก (Kumar et al., 2015) ขณะที่ปัจจัยจากมนุษย์ ได้แก่ การตัดไม้ทำลายป่า การถนดิน และการสร้างสิ่งปลูกสร้างขวางทางน้ำในพื้นที่น้ำหลากเดิม เป็นปัจจัยที่ทำให้ น้ำท่วมขยายวงกว้างและมีความรุนแรงมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อค้นพบในประเทศอิหร่าน ที่นิยามน้ำท่วมที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ว่าเป็น “น้ำท่วมยุคมนุษย์” ที่เกิดจากการจัดการพื้นที่ที่ไม่เหมาะสม เช่น การตัดไม้ทำลายป่าและการวางผังเมืองผิดพลาด (Alborzi et al., 2018) และสอดคล้องกับการศึกษาในบริบทประเทศไทยที่ตรวจสอบความท้าทายในการบูรณาการการลดความเสี่ยงน้ำท่วมเข้าสู่การวางผังเมืองในกรุงเทพฯ และสิงห์บุรี นอกจากนี้ การจัดการน้ำท่วมในระดับชุมชนในประเทศไทย ได้แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการพัฒนาความสามารถในการช่วยเหลือตนเองในชุมชนที่เสี่ยงต่อน้ำท่วม และการจัดการน้ำท่วมในลุ่มน้ำเจ้าพระยาตอนบน ที่ต้องประเมินความสัมพันธ์ระหว่างขนาดของน้ำท่วมและการจัดการน้ำท่วมที่ส่งผลกระทบกับการเก็บกักน้ำใต้ดินในพื้นที่ผลิตข้าวหลักของภูมิภาค อย่างไรก็ตาม แม้ประชาชนจะเห็นพ้องกับหน่วยงานถึงบทบาทของมนุษย์ต่อการเพิ่มความรุนแรงของน้ำท่วม แต่ก็ยังมีบางส่วนที่ชี้ให้เห็นว่า ความเปลี่ยนแปลงทางธรรมชาติเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และควบคุมไม่ได้ เช่น ฝนตกหนักแบบฉับพลัน ส่วนผลกระทบจากอุทกภัยที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านยี่လာแป แบ่งเป็น 3 ด้านหลัก ได้แก่ ด้านสุขภาพและจิตใจ ด้านโครงสร้างพื้นฐาน และด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ ในด้านสุขภาพและจิตใจ อุทกภัยทำให้เกิดโรคระบาดจากน้ำท่วม เช่น ไข้หวัด อหิวาตกโรค และโรคผิวหนัง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ Nguyen et al. (2019) ที่ชี้ว่า การปนเปื้อนของน้ำและอาหาร ในช่วงน้ำท่วมสามารถนำพาเชื้อโรคเข้าสู่ร่างกายและโรคระบาดจากเมืองสู่ชนบท ขณะที่ด้านจิตใจ ผู้ประสบภัยต้องเผชิญความเครียดจากการสูญเสียบ้านเรือนและทรัพย์สิน ซึ่งเป็นประเด็นที่สอดคล้องกับงานวิจัยในประเทศแคนาดาที่พบว่า ความเครียดหลังน้ำท่วมส่งผลกระทบต่อความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชน (Balgah et al., 2015) สำหรับด้านโครงสร้างพื้นฐาน น้ำท่วมทำให้บ้านเรือนได้รับความเสียหาย ถนนและสะพานขาด โดยเฉพาะบ้านชนบทที่ก่อสร้างจากวัสดุไม้คงทน ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการพังทลาย เช่น กำแพงอิฐที่ไม่มีโครงสร้างเสริมแรง ตามการศึกษาของ Si et al. (2022) ที่พบว่า บ้านชนบทที่ไม่มีระบบป้องกันน้ำมีแนวโน้มเสียหายสูงกว่าหลายเท่า ในขณะที่ด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ น้ำท่วมทำให้ประชาชนไม่สามารถประกอบอาชีพได้ โดยเฉพาะผู้ที่มิอาชีพเกษตรกรรม เช่น ปลูกทุเรียนและสวนยาง ซึ่งเป็นรายได้หลักของหมู่บ้าน การศึกษาหลายชิ้นยืนยันว่า ชาวชนบทที่พึ่งพาการเกษตรเป็นหลักมักได้รับผลกระทบด้านเศรษฐกิจรุนแรง เช่น ในกรณีของบังกลาเทศและรัฐอัสสัมของอินเดีย (Aker, 2024; Deori & Boro, 2025) จากผลการศึกษาและการเปรียบเทียบกับงานวิจัยระดับนานาชาติ พบว่า อุทกภัยในหมู่บ้านยี่လာแปเกิดขึ้นจากทั้งปัจจัยธรรมชาติที่ควบคุมไม่ได้ และปัจจัยที่เกิดจากการใช้พื้นที่ที่ไม่เหมาะสมของมนุษย์ ซึ่งเป็นแนวโน้มเดียวกับหลายพื้นที่ทั่วโลก โดยมีผลกระทบทั้งด้านสุขภาพ โครงสร้างพื้นฐาน เศรษฐกิจ และคุณภาพชีวิต การวางแผนจัดการความเสี่ยงจากน้ำท่วมโดยใช้แนวทางบูรณาการ และการส่งเสริมความรู้ให้ชุมชนสามารถรับมือได้จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่ง

2. แนวทางการจัดการอุทกภัย โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน หมู่บ้านยี่ลาแป จากผลการศึกษาพบว่า การจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในหมู่บ้านยี่ลาแป แสดงให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างการดำเนินงานของภาครัฐและความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น โดยจากการสัมภาษณ์หน่วยงานในพื้นที่ พบว่า การจัดการอุทกภัยของภาครัฐมีการวางแผนในสามระยะ ได้แก่ ก่อนเกิด ระหว่างเกิด และหลังเกิดภัย โดยเตรียมอุปกรณ์ช่วยเหลือ ฝึกอบรมอาสาสมัคร และจัดสรรถุงยังชีพให้ประชาชนอย่างเป็นระบบ ซึ่งแนวทางนี้คล้ายกับการจัดการโดยภาครัฐในมาเลเซีย ที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกขั้นตอน รวมถึงการใช้ “ธรรมชาติเป็นแนวป้องกัน” ควบคู่กับการเสริมสร้างทักษะให้กับชุมชน (Abid et al., 2024) ขณะที่ในระดับชุมชน ชาวบ้านหมู่บ้านยี่ลาแปมีการร่วมมือช่วยเหลือกันเองอย่างเข้มแข็ง เช่น การยกของขึ้นที่สูง การขุดคุ้ยระบายน้ำ และการอพยพผู้ป่วย ซึ่งสะท้อนลักษณะของ “ชุมชนต้นรู้” ที่มีเครือข่ายภายในที่ไม่เป็นทางการ แต่มีศักยภาพในการช่วยเหลือและฟื้นตัวได้ด้วยตนเอง (Coates, 2015) อย่างไรก็ตาม ยังพบความท้าทายในการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านข้อจำกัดด้านข้อมูลข่าวสารและความพร้อมของประชาชนบางกลุ่ม โดยเฉพาะในกรณีที่น้ำท่วมเกิดขึ้นฉับพลัน ทำให้ขาดการเตรียมตัวล่วงหน้า ซึ่งเป็นปัญหาที่พบได้ทั่วไปในชนบท เช่น กรณีศึกษาในรัฐ Kaduna ประเทศไนจีเรีย พบว่า ชุมชนชนบทร้อยละ 99 ไม่มีระบบเตือนภัยล่วงหน้า และขาดแผนรับมือภัยพิบัติในระดับครัวเรือน (Joshua et al., 2023) นอกจากนี้ ยังพบว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนในบางประเทศถูกจำกัดด้วยโครงสร้างการบริหารแบบรวมศูนย์ หรือความขัดแย้งในชุมชนที่ส่งผลต่อความร่วมมือระหว่างภาครัฐและประชาชน ซึ่งงานวิจัยในสกอตแลนด์ ระบุว่า ความแตกแยกภายในชุมชนอาจขัดขวางการพัฒนาแผนจัดการน้ำท่วมอย่างมีประสิทธิภาพ (Henderson et al., 2020) อย่างไรก็ตาม ในกรณีของหมู่บ้านยี่ลาแป พบว่า ชุมชนมีการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร เช่น อาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก (อทล.) และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ซึ่งทำหน้าที่ทั้งเผยแพร่ความรู้และดำเนินกิจกรรมปลูกต้นไม้ ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมหลังน้ำท่วม แนวทางนี้สะท้อนแนวคิด “การฟื้นฟูโดยชุมชน” ที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กับการลดความเสี่ยงจากอุทกภัยในระยะยาว (Danraka et al., 2024) และงานวิจัยในอินโดนีเซียพบว่า การจัดตั้งระบบการจัดการความเสี่ยงอุทกภัยโดยชุมชนสามารถลดความเสียหายจากน้ำท่วมได้ถึง 30% และมีประสิทธิภาพเชิงต้นทุนสูงถึง 49.2% ต่อปี (Sedyowati et al., 2021) แนวทางการจัดการอุทกภัยโดยอาศัยชุมชนเป็นฐานในหมู่บ้านยี่ลาแป สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนในการปรับตัว ช่วยเหลือ และฟื้นฟูตนเองอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะเมื่อได้รับการสนับสนุนที่เหมาะสมจากหน่วยงานภาครัฐและอาสาสมัครในพื้นที่ ทั้งนี้ ควรมีการส่งเสริมความรู้ การเตือนภัยล่วงหน้า และการวางแผนร่วมกันระหว่างรัฐและชุมชนเพื่อพัฒนาแนวทางการจัดการน้ำท่วมที่ยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

1. รูปแบบอุทกภัยแบบผสมผสานที่เกิดจากปัจจัยทางธรรมชาติและปัจจัยที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์ในลักษณะที่ซับซ้อนกว่าการศึกษาทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ภูเขา ทำให้เกิดการไหลลงของน้ำป่าอย่างรวดเร็วและนำพาตะกอนโคลนมาสู่ชุมชน ซึ่งแตกต่างจากการศึกษาในพื้นที่ราบลุ่มหรือพื้นที่ชายฝั่งทะเลที่มักเกิดจากการเอ่อล้นของแม่น้ำเป็นหลัก

2. ความเชื่อมโยงของผลกระทบเชิงพหุมิติที่ส่งผลต่อกันอย่างเป็นวงจร คือ ด้านสุขภาพและจิตใจ การเกิดโรคระบาดจากน้ำท่วมที่เชื่อมโยงกับความเครียดทางจิตใจจากการสูญเสียทรัพย์สิน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการฟื้นตัวของชุมชน ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ความเสียหายของบ้านเรือนที่ก่อสร้างจากวัสดุไม่คงทน ถนน และสะพาน ซึ่งส่งผลต่อการเข้าถึงบริการสาธารณะและการช่วยเหลือ และด้านเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ การหยุดชะงักของอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะการปลูกทุเรียนและสวนยาง ซึ่งเป็นรายได้หลักของชุมชน

3. แบบจำลองการจัดการอุทกภัยแบบบูรณาการ ที่ผสมผสานระหว่างการดำเนินงานของภาครัฐและความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งประกอบด้วย ระบบการจัดการสามระยะ ก่อนเกิด ระหว่างเกิด และหลังเกิดภัย ที่มีการประสานงาน

ระหว่างหน่วยงานและชุมชน และเครือข่ายความร่วมมือไม่เป็นทางการ การช่วยเหลือกันเองของชุมชนในลักษณะของ “ชุมชนตื่นรู้” ที่มีศักยภาพในการฟื้นตัวได้ด้วยตนเอง

4. กลไกการเสริมสร้างศักยภาพชุมชนเพื่อความยั่งยืน ผ่านการจัดตั้งกลุ่มอาสาสมัคร เช่น อาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก (อทล.) และอาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) ที่ทำหน้าที่ทั้งในการเผยแพร่ความรู้และดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูสิ่งแวดล้อมหลังน้ำท่วม ซึ่งสะท้อนแนวคิด “การฟื้นฟูโดยชุมชน” ที่เน้นการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กับการลดความเสี่ยงจากอุทกภัยในระยะยาว

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 พัฒนาแผนการจัดการอุทกภัยระดับชุมชนแบบมีส่วนร่วม ควรจัดทำแผนรับมือภัยพิบัติ โดยให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน เช่น การประเมินพื้นที่เสี่ยง การจัดทำจุดปลอดภัย และระบบเตือนภัยชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการภัยด้วยตนเองอย่างยั่งยืน

1.2 ส่งเสริมการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมควบคู่กับการลดความเสี่ยงจากอุทกภัย นำผลการศึกษาไปใช้ในการออกแบบกิจกรรมปลูกต้นไม้ทดแทน ป้องกันการตัดไม้ทำลายป่า และจัดทำแนวทางฟื้นฟูระบบนิเวศในพื้นที่เสี่ยง เพื่อลดความรุนแรงของอุทกภัยในระยะยาว

1.3 สร้างกลไกความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐกับชุมชนอย่างต่อเนื่องพัฒนา “ศูนย์เครือข่ายจัดการภัยพิบัติระดับตำบล” เพื่อประสานงานระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) อาสาสมัครป้องกันภัยฝ่ายพลเรือน (อปพร.) อาสาสมัครท้องถิ่นรักโลก (อทล.) โรงเรียน และประชาชน โดยเน้นการอบรม ฝึกซ้อม และแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการเตรียมพร้อมและฟื้นตัวหลังภัยพิบัติ

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษา ไปยังพื้นที่อื่นที่ประสบปัญหาอุทกภัยคล้ายคลึงกัน เพื่อให้ได้แนวทางการจัดการที่สามารถเปรียบเทียบและประยุกต์ใช้ได้กว้างขึ้น

2.2 ควรใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (mixed methods) โดยรวมทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและแม่นยำยิ่งขึ้น

2.3 ควรศึกษาแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการจัดการอุทกภัยให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยเฉพาะการสร้างเครือข่ายและการฝึกอบรมให้ประชาชนสามารถรับมือกับสถานการณ์ฉุกเฉินได้

เอกสารอ้างอิง

กรมอุตุนิยมวิทยา. (ม.ป.ป.). *อุทกภัย*. กองบริการดิจิทัลอุตุนิยมวิทยา. สืบค้น 29 มิถุนายน จาก

<https://tmd.go.th/info/อุทกภัย>.

ธราธิป ระวิงสุข. (2557). *มูลค่าความเสียหายและผลกระทบที่เกิดจากอุทกภัยกับน้ำท่วมต่อผู้ประสบภัยในอำเภอเขียนชา*

จังหวัดสุราษฎร์ธานี. วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

เพ็ญประภา ภัทรานุกรม, สโรธร ม่วงเกลี้ยง, รุ่งอรุณ จิตคงกาล, ขวัญสุตา เสงสมบุรณ์, กนกศักดิ์ วิภาตกนก, เนื่อทอง มาทอง, สรศักดิ์ บุญเลี้ยง, สุภาพ สายบุตร, ชุศรี รอดบำรุง, เสวย มอญดี, สมชาย จินต์ประยูร, มานพ จงเกษมธรรม, สมศรี เกิดสาย, สมร คุ่มครอง, พุฒิภาภา เพ็งงาม, นพชัย พลเรืองทอง, วันชัย จิตรังาม และณัฐภัทรธร เนติบันลือฤทธิ์. (2558). *โครงการแนวทางการจัดการภัยพิบัติน้ำท่วมโดยเครือข่ายพัฒนาสิ่งแวดล้อมบางบัว*. รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

วีรวัฒน์ พิลากุล. (2567). *การบริหารจัดการอุทกภัยในประเทศไทย: บทเรียนจากอดีต ความท้าทายปัจจุบันและข้อเสนอแนะเชิงนโยบายสำหรับอนาคต*. สืบค้น 29 มิถุนายน 2566 จาก

https://web.parliament.go.th/view/82/News_Detail/2567/1574/TH-TH.

สร้อยสุตา เกสรทอง. (2567). *วิกฤตน้ำท่วม' ภัยพิบัติที่เลี่ยงไม่ได้... อาจารย์สาธารณสุขฯ มธ. แนะนำสิ่งสำคัญคือ 'เตรียมพร้อมและป้องกัน'*. สืบค้น 29 มิถุนายน 2566 จาก <https://tu.ac.th/thammasat-120967-public-health-flood-guidelines>.

สำนักงานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัยจังหวัดนครพนม. (2566). *รู้จักภัยจากน้ำท่วมหรืออุทกภัย (Flood)*.

สืบค้น 29 มิถุนายน 2566 จาก <https://npm.disaster.go.th/npm/cms/2027?id=87913>.

อารีรัตน์ เรือนทอง. (2566). *พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. กองนโยบายและแผนการใช้ที่ดิน กรมพัฒนาที่ดิน.

สืบค้น 29 มิถุนายน 2566 จาก http://irw101.ddd.go.th/images/5_Information/5_1_TechnicalArticles/2024/พื้นที่น้ำท่วมซ้ำซากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ_66.pdf.

Alborzi, A., Mirchi, A., Moftakhari, H., Mallakpour, I., Alian, S., Nazemi, A., Hassanzadeh, E., Mazdiyasni, O., Ashraf, S., Madani, K., Norouzi, H., Azarderakhsh, M., Mehran, A., Sadegh, M., Castelletti, A., & AghaKouchak, A. (2018). Climate-informed environmental inflows to revive a drying lake facing meteorological and anthropogenic droughts. *Environmental Research Letters*, 13(8), 084010. <https://doi.org/10.1088/1748-9326/aad246>.

Abid, S., Sulaiman, N., Al-Wathinani, A., & Goniewicz, K. (2024). Community-based flood mitigation in Malaysia: Enhancing public participation and policy effectiveness for sustainable resilience. *Journal of Global Health*, 14. <https://doi.org/10.7189/jogh.14.04290>.

Akter, S. (2024). Impacts of flooding on rural communities in Bangladesh. *Journal of Fisheries*, 12(2), 122206. <https://doi.org/10.17017/j.fish.731>.

BBC News ไทย. (2566). *น้ำท่วมฉะชอง-ยะลา เหตุไฉนจึงรุนแรงหนักในรอบหลายสิบปี และเกี่ยวข้องกับภาวะโลกร้อนหรือไม่*. สืบค้น 29 มิถุนายน 2566 จาก <https://www.bbc.com/thai/articles/c25kydd9dwo>.

Balgah, R. A., Buchenrieder, G., & Mbue, I. N. (2015). When nature frowns: A comprehensive impact assessment of the 2012 Babessi floods on people's livelihoods in rural Cameroon. *Jambá : Journal of Disaster Risk Studies*, 7(1), Art. #197. <https://doi.org/10.4102/jamba.v7i1.197>.

Coates, T. (2015). Understanding local community construction through flooding: the 'conscious community' and the possibilities for locally based communal action. *Geo: Geography and Environment*, 2(1), 55-68. <https://doi.org/10.1002/geo2.6>.

Danraka, M. M., Mohamad, S., & Ismail, S. N. H. (2024). Community-based adaptation to flood: A systematic literature review. *Malaysian Journal of Sustainable Environment*, 11(1), 251-278. <https://doi.org/10.24191/myse.v11i1.998>.

- Deori, B., & Boro, K. (2025). Impact of flood on the livelihood of tribal community with special reference to the Mising Tribe in Assam. *International Journal for Multidisciplinary Research*, 7(1), 1-10.
<https://doi.org/10.36948/ijfmr.2025.v07i01.35067>.
- Henderson, F., Steiner, A., Farmer, J., & Whittam, G. (2020). Challenges of community engagement in a rural area: The impact of flood protection and policy. *Journal of Rural Studie*, 73, 225-233.
<https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.11.004>.
- Joshua, I. A., Ibrahim, M. S., Abubakar, A. A., Ejembi, C. L., Nmadu, A. G., Usman, N. O., & Adagba, K. O. (2023). Community flood disaster preparedness in flood-prone rural and urban communities in Kaduna State, Nigeria. *African Journal of Health, Safety and Environment*, 4(2), 34-45.
<https://doi.org/10.52417/ajhse.v4i2.400>.
- Kumar, N., Yadav, B. P., Gahlot, S., & Singh, M. (2015). Winter frequency of western disturbances and precipitation indices over Himachal Pradesh, India: 1977-2007. *Atmosfera*, 28(1), 63-70.
- Nguyen, G. T., Pu, J., Watanabe, T. (2019). Floods and foods as potential carriers of disease between urban and rural areas. In Watanabe, T., Watanabe, C. (eds) *Health in Ecological Perspectives in the Anthropocene*. Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-13-2526-7_11.
- Si, G., Chen, X., Chen, J., Zhao, W., Li, S., & Li, X. (2022). Failure criteria of unreinforced masonry walls of rural buildings under the impact of flash floods. *Journal of Mountain Science*, 19, 3388-3406.
<https://doi.org/10.1007/s11629-022-7491-6>.
- Sedyowati, L., Chandrarin, G., & Nugraha, G. (2021). Community-based flood risk management in a dense populated floodplain area. *Proceedings of the 1st International Conference on Sustainable Management and Innovation, ICoSMI 2020*, 14-16 September 2020, Bogor, West Java, Indonesia.
<https://doi.org/10.4108/eai.14-9-2020.2304371>.